

PROSTOR RIJEČI U NIETZSCHEOVU »ZARATUSTRI«

VANDA BOŽIČEVIĆ
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 17:830
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1983-10-07

Težnja ovog rada je da pronikne u implicitno i eksplicitno razumijevanje jezika i govorenja u Nietzscheovu djelu *Tako je govorio Zaratustra — Knjizi za svakoga i ni za koga*, u kome Nietzsche kroz govore imaginarnog proroka, pjesnika i filozofa Zaratustre želi ostvariti jedinstvo pjesništva, mita i filozofije.

Mnogoznačnost Nietzscheova teksta koji naizgled dozvoljava svaku moguću interpretaciju, dakle je za svakoga, nameće nam dojam da je ona prava istina prešućena, odnosno da je knjiga ni za koga. Analogno je paradoksalna i sudbina Zaratustrinih govora koji su, želeći prenijeti slušaocima Zaratustrino učenje, u stvari govoreni zato da ne bi bili razumljeni, da bi pokazali nemogućnosti posredovanja neposrednog znanja, nemogućnost izricanja posljednje istine.

Zaratustrino govorenje u stvari je njegovo približavanje istini. Kako su za Nietzschea riječi mostovi između vječno rastavljenog, dolaženje do posljednje istine znači prestanak govorenja — šutnju. Šutnja nije potvrda besmislenosti govorenja, već — ukoliko je govorenje otvaranje bitka — šutnja je njegova nužna, dapače najviša razina. Sabirući u sebi tišinu znanja, tišinu vremena i tišinu ljepote, šutnja predstavlja za Nietzschea izvor jezika i mjesto njegova uviranja.

Pjesništvo kao moguća razina govorenja bliže je istini od običnog govora, ali još nije prisustvo istine u šutnji. Pjesnici slute istinu, ali ne podnose njenu šutnju i zaglušuju je svojim pjevanjem.

Premda pjesnike proglašava lašcima, a filozofe mumijama pojmova, sam Nietzsche ne dostiže ideal šutljive mudrosti Zaratustre i ostaje pjesnik, svjestan vlastite tragičnosti, i filozof, svjestan nesavršenstva svoje spoznaje.

»Moja je najdraža pakost i umijeće u tome što sam naučio da se moja šutnja ne odaje šutnjom.
Klepećući riječima i kockama nadmudrujem svečane čekaoce...«¹

Tako je govorio Zaratustra. Govorio je na trgu, pred svjetinom, u gradu koji se zvao Šarena krava, govorio je svojim učenicima, višim ljudima, razgovarao sa svojim životinjama, sa svojom dušom, sanjao, smijao se i naposljetku šutio. Svoju je šutnju prikrivio govorom, ono neizrečeno izrečenim. Stidio se što »govori u prisporobama i što još mora biti pjesnik«, jer »pjesnici i suviše lažu«, pa ipak je morao pjevati jer je »tu utjehu« i »takvo ozdravljenje« sebi iznašao.

Zaratustrino zborenje sabrao je Nietzsche u »knjigu za svakoga i ni za koga«. Svaki čitalac nalazi u njoj ili nešto po svom ukusu, ili protiv svog ukusa. Ljubitelji lijepe književnosti uživaju u »prisporobama«, bavitelji filozofijom ih filozofski interpretiraju pokušavajući otkriti sistem u jednom nesistematičnom, dapače, protusistematičnom mišljenju, teolozi dokazuju prikrivenu religioznost militantne ob-

¹ str. 160.

jave smrti Boga, mistici vide u Zaratustri novog proroka, psihoanalitičari otkrivaju simboliku nesvjesnog, povjesničari i proučavaoci društvenih kretanja traže u njoj razloge njenih utjecaja na društveno-povijesna zbivanja, sakupljači aforizama izvlače pojedine izreke itd. Svi mi »svečani čekaoci« bivamo zavedeni tekstom koji je u toj mjeri mnogoznačan da naizgled dozvoljava bilo koju zamislivu interpretaciju, kriptogramom koji sadrži toliko odgonetki da nam se neprestano nameće dojam da je ono pravo rješenje još uvijek skriveno. Nietzscheov je *Zaratustra* izgleda namjerni kriptogram koji svoju »pravu« istinu (ukoliko takva postoji) ne izriče, odnosno prešućuje je, ona je »ni za koga«, no ukoliko je namjieran, utoliko je svaki pokušaj interpretacije opravdan, naime znači da je tekst upravo i namijenjen interpretiranju, dakle knjiga je »za svakoga«.

Pa kao i Nietzscheova knjiga, tako su i u njoj zapisani imaginarni govori imaginarnog proroka i stvaraoca Zaratustre također »za svakog i ni za koga«. Zaratustra je svoje govore održavao na trgu, pred svjetinom, dakle za svačije uho. U njima je, međutim, dosljedno provedena gradacija pojedinih govora po značaju, tako da su oni koji sadrže »manje« istine upućeni većini slušalaca, dok su oni koji sadrže »više« istine upućeni nekolicini učenika, odnosno viših ljudi, da bi o onom najistinitijem Zaratustri razgovarao tek sa svojim životinjama, ili sa svojom dušom. Da postoji i najviša, posljednja odgonetka daje nam Zaratustra naslutiti samo šutnjom, jer — »neiskazivo je i bezimeno ono što duši mojoj pričinja bol i radost«². Kao u svakom tajnom učenju u kojem odgonetku šifara znaju tek posvećeni, tako i u *Zaratustri* provedena gradacija upućuje na to da se do razumijevanja govora na trgu može doći tek naknadno, nakon saznavanja onog najtajnijeg, nakon dolazanja do ključa. Kako se, međutim, ono najtajnije nikad ne izriče, to svako razumijevanje može biti samo djelomično, dok svjetina kojoj se govori, čuvši tek ono rečeno, u principu ne može razumjeti ono što joj se govori, dakle, govori su »ni za koga«.

Sudbina Zaratustrinih govora je paradoksalna. Napustivši usamljenost svoje spilje da bi zašao među ljude, da bi poput sunca podario svoju svjetlost drugima, njegov odlazak među ljude postaje nužno »zalazak«, propadanje. Njegovi govori unaprijed su osuđeni na nerazumijevanje. Pa ipak, obraćanje drugima potrebno je usamljeniku da bi opravdao nužnost svog ponovnog usamljivanja. On govori gomili, ali njegov govor je »mrtvo čedo« (umjesto čovjeka on nalazi mrtvaca). Među ljudima se govori, ali »tamo se sve prećuje«, »tamo je zaboravljanje i prolaženje najbolja mudrost«³. Zaratustra nema više usta za uši puka, on sada traži učenike, sustvaraocce, da bi se, našavši ih, ponovo usamio, jer tek kad ga se svi odreknu, želi im se vratiti⁴. Tek odricanje od učitelja donosi vjeru u njega, tek smrt omogućuje uskrsnuće, tek otuđenje omogućuje bitak za sebe. Premda bi se ovo napuštanje sebe da bi se u sebe ponovno uvrlo, ovo kružno kretanje sunca koje mora zaći da bi moglo svanuti i dočekati trenutak velikog Podneva, moglo nazvati i dijalektičnim, ono je za Nietzschea paradok-

² str. 32.

³ str. 170.

salno, jer dok je dijalektika stvar pojma i pojmovno se poima, kružno kretanje u *Zaratuistri* protivno je pojmu i prihvatljivo samo kao paradoksalna bit »zbilje života«.

Zaratuistra mora govoriti, njegovo znanje zahtijeva učenike, njegova sudbina hoće da postane prorok i učitelj, glasnik nadolazećeg natčovjeka, međutim, njegova sudbina hoće i to da on kao glasnik propadne,⁵ da ne bude shvaćen od gomile. Interpretacija Zaratuistrinih govora od strane puka odraz je u iskrivljenom ogledalu koje unatoč svojoj izvitoperenosti, ili, bolje, upravo zahvaljujući njoj, daje naslutiti veličinu onog što se u njemu ogleda. Zaratuistrino govorenje vrši, doduše, svoju primarnu funkciju obraćanja drugome, no taj početni pokret prema van već je unaprijed zacrtan kao propadanje, silazak, koji slijedeći svoju neumitnu sudbinu krajnjeg sloma nameće nužnost povratka sebi. Tako ovo govorenje vrši i svoju sekundarnu funkciju ocrtavanja tragičnosti svakog napora da se obraćanjem masi posreduje vlastito neposredno znanje, uslijed čega ovo znanje zadobija oreol posvećenosti. No ova sekundarna funkcija postaje ostvariva tek nakon neuspjeha primarne, tek time što kao glasnik propada može Zaratuistra ostvariti svoju »veliku sudbinu«.

Paradoksalna sudbina Zaratuistrinih govora jest dakle u tome što su oni govoreni zato da ne bi bili razumljeni, da bi doveli do šutnje, što su oni namijenjeni svakome upravo stoga što su u biti namijenjeni nikome, upravo stoga što je njihova jedina moguća konsekvencija šutnja.

Čini se besmisleno govoriti o šutnji kad je riječ o Zaratuistrinim govorima koji, težeći jedinstvu filozofije, mita i pjesništva, medij jezika (u kojemu filozofija, mit i pjesništvo dopiru do nas) naprežu do maksimuma, koristeći njegove skrivene izražajne snage u svoje višestruke svrhe. Ono što u našoj predodžbi postoji odvojeno i na što smo navikli da nam se obraća naizmjenično, to Nietzsche želi kroz jezik stopiti. Zaratuistrini govori su pjesništvo visokog stila koje nam predaje jednu originalnu filozofiju, težeći da ujedno važi kao tamna riječ proroka, »sveta« riječ. Nasuprot sterilitetu školske filozofije koja nam se obraća jednom specijaliziranom terminologijom pretvorivši »duh u igru riječi«,⁶ koja vegetira u tekstovima koje nitko ne čita, Nietzsche Zaratuistrinim govorima želi obnoviti vitalnost antičke filozofije koja se sugovornicima i slušaocima obraćala živom rječju.

Govor nas, naime, neposredno oslovljava. On nas ne prepušta neodgovornosti jednog čitaoca koji knjigu može mirno odložiti kad to zaželi. Govor se ne zbiva bilo kada, on je sada i mi mu moramo, kako bi to Englezi rekli, »posuditi svoje uho«. Slušalac je u svakom slučaju prisutniji, aktivniji sudionik od čitaoca. Tekst zahtijeva potencijalnog čitaoca, govor aktualnog slušaoca. Tekst strpljivo čeka našu pažnju, a govor nas nametljivo osvaja i angažira nas za svoju realizaciju.

I Zaratuistrini govori rekreiraju jednu aktualnu situaciju zahtijevajući aktualne slušaoce. Svatko od nas biva oslovljen i prisiljen da zauzme stav. Ovi govori, međutim, nama su predočeni u »knjizi za

⁴ str. 71.

⁵ str. 205.

⁶ str. 162.

svakog i ni za koga«, dakle u pisanu tekstu. Premda bitno govori, a ne pisane rasprave, oni ne žive do u knjizi koju svatko može po svojoj volji prečitavati. Zaratustra je predvidio sudbinu svojih govora objavivši da »mrzi besposlene čitaoce«. («To da svatko smije naučiti čitati upropastit će ne samo pisanje, već i mišljenje».)⁷ Pisanje je opravdano samo ako se »piše vlastitom krvlju i u jezgrovitim izrekama«, ali tada ove izreke ne valja čitati, već »učiti napamet«.⁸ Pa iako je paradoksalna sudbina Zaratustrinih govora da nemaju slušaoce, već čitaoce, oni svojim stilom uspijevaju oživjeti »mrtvo slovo na papiru« i pretvoriti čitaoce u aktivne slušaoce.

Zaboravljeno umijeće retorike starih filozofa uskrsava tako u govorima jednog izmašanog proroka, u djelu jednog filozofa koji filozofe proglašava »mumijama pojmovâ«, u pjesničkoj riječi jednog pjesnika koji je sit pjesničkog duha.⁹

Zaratustra se slama na vlastitoj riječi, kao glasnik propada i okreće se sebi, no i taj povratak sebi odigrava se u govoru — u razgovoru Zaratustre s njegovom dušom, u »blagosiljanju sebe«, no u govoru koji napušta funkciju komunikacije, u govoru koji je za drugog šutnja. Inzistiranje na šutnji nameće nam pitanje da li je ova šutnja negacija svakog mogućeg govora, što bi u krajnjoj liniji učinilo sve Zaratustrine govore besmislenima, ili je ona u stvari jedna od mogućih razina govorenja. Što je uopće za Zaratustru govor?

»Ozdravljenik« Zaratustra govori svojim životinjama o govoru:

»O životinje moje, odvratite Zaratustra, čavrljajte samo tako dalje i pustite me da vas slušam! Okrepljuje me to da čavrljate: gdje se čavrlja, tu već leži svijet preda mnom kao vrt.

Kako je to ugodno što postoje riječi i tonovi: nisu li riječi i tonovi duge i prividni mostovi između onog što je vječno rastavljeno! Svakoj duši pripada drugi svijet; za svaku je dušu svaka druga duša zagrobni svijet.

Upravo između onog što je najslabije, najljepše nas vara privid; jer najteže je riječi preko najmanje pukotine.

Za mene — kako bi postojalo nešto izvan mene? Ne postoji nikakav 'Izvan'! All to mi zaboravljamo kod svih glasova; kako je to ugodno što zaboravljamo! Nisu li stvarima poklonjena imena i tonovi da bi se čovjek na stvarima okrijepio? Lijepa je ludorija govor: tako čovjek pleše preko svih stvari.

Kako je ugodan svaki govor, kako je ugodna i sva laž tonova. S tonovima pleše naša ljubav na šarenim dugama.«¹⁰

Riječi otvaraju čovjekov svijet, kaos pretvaraju u kozmos, vrt zasađen i uređen čovjekovom rukom, ono strano, nepoznato uvode u naš doseg, one ukidaju razmak između ja i ne-ja. Kako to kasnije razvija Bloch, ton je po svojoj biti transcendentan, on donosi prekoračenje mene, pokret »ka«, on me privodi onom izvan mene, onom čemu se obraćam, čemu težim. («Nešto manjka, a to što manjka izražava najjasnije zvuk».)¹¹ Imenujući stvari »krijepimo se« na njima jer one postaju naše, »plešemo« preko njih jer nam one daju potporanj, prostor izvjesnosti koji tek omogućuje našu igru. Riječima ukoračujemo u svijet »ne dovoljno zagonetan da bi od sebe tjerao čovječansku ljubav, ne dovoljno riješen da bi uspavao ljudsku mudrost«.¹² Svijet je za

⁷ str. 36.

⁸ str. 36.

⁹ str. 116.

¹⁰ str. 201.

Nietzschea »čistina bitka«, kako bi rekao Heidegger, mjesto u kome se bitak otvara čovjeku i čovjek bitku. On je čovjekov zavičaj gdje »sve riječi izviru iz samog skloništa bitka: čitav bitak hoće ovdje da postane riječ, svekoliko nastajanje hoće ovdje da od mene nauči govoriti«. ¹³ Tek zavičajna supripadnost čovjeka i svijeta dopušta »nagovor bitka« i obratno, tek imenovanje otvara čovjeku njegov zavičajni prostor. Prostor riječi je stoga mjesto otvaranja bitka i mjesto čovjekovog »u-stajanja« u bitku, jer — »unutrašnja bitka ne govori čovjeku baš ništa osim kada govori kao čovjek«. ¹⁴

Na ovim mjestima u *Zaratustri* prepoznajemo shvaćanje govora kao »kuće bitka« koje je, očito slijedeći Nietzschea, naučavao Heidegger. Takvo govorenje, kada u riječima progovara bitak, odnosno kad bitak »od mene uči govoriti« moguće je samo u zavičaju. Zavičaju Nietzsche suprotstavlja velegrad, mjesto čovjekovog propadanja, zapadanja u obično, gdje se govori, ali gdje se sve prečuje, gdje nitko više ništa ne može razumjeti, gdje se sve do iznemoglosti izgovara, ali se govorom više ništa ne postiže i ne privodi kraju. U velegradu se, doduše, sve otkriva, ali to otkrivanje nema više dimenziju izvornog otvaranja, već vulgarnog razgolićavanja koje svaku »tajnu i skrivenost duša dubokih« ¹⁵ pretvara u javnu stvar, ispražnjenu bilo kakvog sadržaja. Pa kao što je javna stvar svačija i ničija, tako i govorenje u velegradu ostaje svačije i ničije, ostaje samo »buka na tamnim ulicama«, žagor u kojem se ne razaznaje nijedna riječ. Velegrad je mjesto zapalosti, bezličnosti, Heideggerovog »das Man« gdje se govori, ali gdje je svaka riječ uzaludna gdje je »prolaženje i zaboravljanje najbolja mudrost«. ¹⁶

Zaratustrini govori puku dijele stoga sudbinu govora puka, bivaju prečuti i neshvaćeni, postavši javni, postaju svačiji i ničiji. Uzaludnost govorenja u velegradu ne negira, međutim, njegovu neophodnost. Tek na pozadini ispraznog, suvišnog, nesuvislog, govorenja može se oglasiti smisljena riječ, kao što tek u odnosu na mogućnost govorenja može postojati šutnja.

Zaratustrina šutnja nije stoga potvrda besmislenosti svakog govorenja, već — ukoliko je govorenje otvaranje bitka — šutnja je njegova nužna, dapače, najviša razina. Gradiranje Zaratustrinih govora po stupnju otkrivanja istine pretpostavlja i mogućnost gradiranja govornog izraza u kome istina dolazi do pojavljivanja. Govorenje u velegradu najudaljenije je od istine, šutnja označava njenu blizinu. Riječi su mostovi između onog što je rastavljeno. Govorom izlazim iz sebe i dopirem do drugoga, on mi približava ono što je izvan mene. Zaratustrino govorenje je njegovo približavanje istini. Što govor sadrži više istine, što je dakle sama stvar bliža, to je krug sve uži, sugovornika sve manje, riječi bivaju sve tiše, dok obitavanje u istini čini svaki govor suvišnim i pretvara ga u šutnju.

O smrti boga i natčovjeku propovijeda Zaratustra na trgu, o prevrednovanju sviju vrijednosti i volji za moć govori svojim učenicima,

¹¹ E. Bloch: »Transcendencija i najintenzivniji ljudski svijet u glazbi (Princip nada)«, *Nova filozofija umjetnosti*, MH, Zagreb 1972, str. 163.

¹² str. 172.

¹³ str. 170.

¹⁵ str. 170.

¹⁴ str. 28.

¹⁶ str. 170.

a o vječnom vraćanju istog razgovora s patuljkom, sa životinjama, sa zbiljom života i sa svojom dušom. Ovo posljednje najviše učenje nagovještava mu njegov »strašni gospodar« — »najtiši trenutak«:

»Jučer, u najtišem trenutku, nestade poda mnom tlo: otpočinjao je san.

Kazaljka se makla, sat je mog života predahnuo — nikada još nisam oko sebe čuo takve tišine: tako da se prepalo srce moje.

Tada mi to opet bezglasno progovori: 'ti znaš to, Zaratustro«¹⁷

Onom tko zna nije potrebno govoriti, najviša istina o vječnom vraćanju vremena ne izriče se, već se bezglasno nagovještava u najtišem trenutku, šapat već sluti blizinu istine. Pomak kazaljke sata — mjernog instrumenta instrumentalnog vremena — nagovještava ovdje neinstrumentalno vrijeme — vječnost. Trenutak u kome nestaje tlo pod nogama, kad satu života zastaje dah, kad bivamo izbačeni iz našeg uobičajenog vremena, to je trenutak vječnosti. Tipično je za Nietzschea to da nam upravo sat otkucava nemjerljivost vječnosti. Ponoć, objavljena zadnjim otkucajem sata u »Drugoј pjesmi za ples«, kao početak i kraj satom mjerljivog vremena, simbol je jednog vremena bez početka i kraja, a Veliko Podne simbol njegove vječne sadašnjosti. Najtiši trenutak svojom trenutačnošću posreduje vječnost vremena, a svojom tišinom nečujnost njegova prolaženja. Njegova tišina rječitija je od »najglasnijih trenutaka«, jer upravo »najtiše riječi donose oluju«,¹⁸ on Zaratustri šapće jer je Zaratustra, njegov povjerenik, već blizu istini, Zaratustra već zna. Pa premda, kad sablast više: »Vrijeme je! Krajnje je vrijeme!«, Zaratustra još pita: »Za što je to krajnje vrijeme?«,¹⁹ on (kao i pjesnik Celan) već zna da je »vrijeme da bude Vrijeme«. Postavši svjestan svog znanja Zaratustra iznalazi svoju »posljednju volju« — »dugu, svijetlu šutnju«,²⁰ trajanje istovremeno otvoreno i potpuno, trajanje kome više ništa ne manjka, kome više nisu potrebne riječi ni tonovi koji bi mu približavali ono izvan njega jer sve je vlastito već pri njemu.

Našavši se »pred izlazak sunca« okupan svjetlošću čistog neba nad sobom, stojeći tako otvoren u »čistini bitka«, Zaratustra sluša njegov »nagovor« koji se zbiva u šutnji:

»Stoga što mi dolaziš lijepo (nebo — op. V. B.), zakrito svojom ljepotom, što mi govoriš nijemo, otkriveno u svojoj mudrosti... Ne govorimo međusobno jer i odviše znamo: zajedno šutimo i smijemo se međusobno našem znanju.«²¹

Nebo Zaratustru nagovara nijemo, svoju mudrost objašnjava mu svojom ljepotom. Zaratustra sada postiže ono smirenje u ljepoti koje se postavlja kao zadatak nad-heroju u govoru »O uzvišenima«, gdje Nietzsche, kritičar svakog platonizma, ljepotu definira u strogo platonističkom smislu: »Kad moć postane milostiva i siđe u ono što je vidljivo, takav silazak zovem ljepotom«. ²² Ovaj silazak u vidljivo također je bezglasan kao i hod vremena — »glas ljepote govori nečujno:

¹⁷ str. 134.

¹⁸ str. 135.

¹⁹ str. 122.

²⁰ str. 160.

²¹ str. 150.

²² str. 109.

²⁴ str. 152.

on se polagano šulja samo u najbudnije duše«. ²³ Ljepota zahtijeva otvorene oči, o njoj ne treba govoriti, već je šutke promatrati. Trenutak podneva kada Zaratustra sanja pod trsom vinove loze paradoksalno je ujedno i trenutak njegove najveće budnosti kada on širom otvorenih očiju doživljava ljepotu svijeta i smisao zemlje. To je također trenutak tišine, trenutak potpunosti u kome bi svaka riječ, kao kretanje ka nemu, značila narušavanje njegove samodovoljnosti i savršenstva.

»Duga, svijetla šutnja« koja je podjednako mudrost neba, kao i Zaratustrina, sabire u sebi tišinu znanja, tišinu vremena i tišinu ljepote i postaje tako najrječitijim Zaratustrinim govorom. Svijest o prolaznosti vremena i krhkoj ljepoti konačnih stvari spoznajom najviše istine pada u istu točku sa sviješću o vječnosti vremena i ljepotom svijeta koji, premda konačan, vječno se vraćajući postaje apsolutan. Spoznaja o vječnom vraćanju istog koja prolaznost stvari obrće u njihovu neprolaznost, a njihovo propadanje u nužan preduvjet ponovnog nastajanja omogućava tek »blagosiljanje« svijeta i »sveto kazivanje DA« svekolikom postojanju. Blagosloviti svijet znači svojom ga riječju potvrditi u njegovu bitku, prepoznati ga u njegovoj ljepoti i priznati njegov smisao, uspostaviti ga za sebe, ali i pustiti ga da bude kakav je bio, sebi ga podariti i ujedno podariti sebe njemu. Antikrist Nietzsche vrši ovdje obred ljubavi u kome uspostavlja međusobnu supripadnost sebe i svijeta:

»A ovo je moje blagosiljanje: da nad svakom stvari stojim kao njeno vlastito nebo, kao njen okrugli krov, kao njeno plavo zvono i vječna sigurnost; i blažen je onaj tko tako blagosilja!

Jer sve su stvari krštene na vrelu vječnosti i s one strane dobra i zla...«²⁴

Zrenje ljepote svijeta koje pretpostavlja svijest o njegovu vječnom vraćanju, u svojoj tišini predstavlja u stvari sam »izvor jezika«. ²⁵ Ono podaruje stvarima njihovo pravo ime koje je s onu stranu svakog diskursa, s onu stranu svakog vrednovanja, moraliziranja, rezoniranja, instrumentaliziranja. Krštenje na vrelu vječnosti, blagosiljanje, sveto kazivanje DA, to su govorni čini s onu stranu svakidašnjeg govorenja koji otkrivaju smisao svijeta i određuju naš odnos prema njemu, a ujedno pokazuju i značaj samog jezika. Šutljivi doživljaj potpunosti svijeta u stvari je krilo moći jezika, šutnja tako slijedi nakon govorenja i ujedno mu prethodi, ona predstavlja početak i kraj kruga koji se uvijek iznova vrti.

Pjevanje je također jedan odsječak ovog kruga; ono je bliže istini od običnog govora, ali još nije prisustvo istine u šutnji. Pjesniku nije dovoljan svakidašnji govor »stvoren za one koji su teški«, ²⁶ on se oslobađa okova okolnosti u kojima riječi služe, on pjevajući pleše preko svih stvari. Oči pjesnika »velike i nijeme rastu pored stvari, naslonivši uho na čutanje što ih okružuje i muči«²⁷ pjesnici oslušuju ne bi li doznali »nešto o stvarima koje su između neba i zemlje«. ²⁸ Pjesnici opažaju ljepotu svijeta i slute istinu o vječnom vraćanju istog koja je za njih uvijek tragična i stoga nepodnošljiva. Oni ne podnose šutnju

²³ str. 85.

²⁶ str. 215.

²⁵ O estetskom stanju kao izvoru jezika govori Nietzsche u *Volja za moć*, Prosvjeta, Beograd 1972, str. 299.

²⁷ A. B. Šimić, »Pjesnici«, *Sabrana djela*, I, Znanje, Zagreb 1960, str. 75.

²⁸ str. 116.

istine i zaglušuju je svojim pjevanjem. Pjevanje donosi utjehu i ozdravljuje onom tko je bolestan od istine, onom tko strepi pred onim bezimenim, pred onim neizrecivim.

I Nietzscheovo pjevanje u *Zaratuistri* bilo je njegovo privremeno izbjavljenje, no sam Zaratuistra koji dostiže spokoj u šutnji spoznaje ostaje za Nietzschea nikad dostignuti ideal; i Nietzsche se slama na vlastitoj riječi, ali ga njegova misao ne izbjavlja.

»Ne želiš li pak plakati, ne želiš li isplakati grimiznu sjetu svoju, morat ćeš, o dušo moja pjevati... dok se ne pojavi tvoj veliki izbavitelj, o dušo moja, bezimeni — kojera će tek buduće pjesme iznaći ime!

I doista, već tvoj dah odiše budućim pjesmama. — već izgaraš i sanjaš, već žedna piješ na svim studencima utjehe što duboko odzvanjaju, već počiva tvoja sjeta u blaženstvu budućih pjesama!

O dušo moja, sad sam ti sve dao, dao sam ti i svoje posljednje; i uz tebe su se moje ruke ispraznile: što sam te zvao da pjevaš, eto, to je bilo moje posljednje!

... Tako je govorio Zaratuistra.«²⁹

F. Nietzsche, *Also sprach Zarathustra*, Nietzsches Werke in zwei Bänden, Das Bergland-Buch Verlag, Salzburg 1952.

Svi citati osim 11, 25 i 27 uzeti iz prijevoda *Tako je govorio Zaratuistra* Danka Grlića, Mladost, Zagreb 1975.

Vanda Božičević: DIMENSION OF WORDS IN NIETZSCHE'S ZARATHUSTRA

Summary

The aim of this article is to find out how language and speech are understood implicitly and explicitly, in Nietzsche's work *Thus Spoke Zarathustra*, a book for everyone and no one, in which Nietzsche through the imaginary prophet, poet and philosopher tries to achieve the unity of poetry, myth and philosophy.

The ambiguity of Nietzsche's text which seems to be open to many interpretations and to be for everybody, gives the impression that the truth has been concealed and that it is a book for nobody. Analogically the destiny of Zarathustra's speeches is paradoxical. Through them Zarathustra tries to pass his teachings to his listeners but they are spoken in such a way that they are not understood. They show the impossibility of delivering the primary knowledge through an intermediary, and the impossibility of saying the final truth.

Zarathustra's language is a way of coming closer to the truth. As Nietzsche's words are bridges between the eternally divided so the arrival to the final truth means language reaching the silence. Silence is not the confirmation of the meaninglessness of language. On the contrary, if speaking is the opening of Being, then silence is its necessary and highest point. Holding in itself the peacefulness of knowledge, time and beauty, silence for Nietzsche is the very source of language and it is also the place where language ends.

Poetry as a possible way of speaking is closer to the truth than the ordinary language, but it is still not yet the presence of the truth that is in silence. Poets have a promise of truth but cannot suffer its silence and they thus stifle it with their singing.

Although Nietzsche proclaims poets to be liars and philosophers »mummies of concepts«, he himself does not reach this ideal of silen wisdom of Zarathustra and remains both, a poet, conscious of his tragic sense, and a philosopher, aware of the imperfection of his knowledge.